

sto kalačko-bačkog nadbiskupa. Nakon dviju neuspjelih ženidbi (obje su mu zaručnice preminule prije vjenčanja), Tomori se zavjetovao da će stupiti u redovnički stalež.

Četvrta glava (str. 34-40) donosi vijesti od redovničkom putu Pavla Tomorija od Iloka preko Palote do Ostrogona. U Iloku je stupio u franjevački red, nakon što je svoju imovinu razdijelio rođacima. No, prilike u Ugarskoj i opasnost od Osmanlija i Tomorijeve vojničke sposobnosti tjerale su uglednike da Tomorija stave na čelo obrambene vojske te da zaustavi prodor osmanlijske vojske u središnju Europu. Kako je stolica kalačko-bačkog nadbiskupa prazna, ukazala se prilika da se Tomoriju ponudi to mjesto, a ujedno bi bio glavni kapetan za obranu Ugarske. Nakon dužeg premišljanja i prepreka, Tomori je prihvatio obje dužnosti, a službeno je potvrđen od pape za nadbiskupa 4. veljače 1523. godine.

Peta (str. 41-51) i šesta glava (str. 51-58) o vojničkim pothvatima u ugarskoj vojsci i pobjedi vojske s Tomorijem na čelu u srijemskoj bitci 1523. godine. U sedmoj glavi (str. 59-66) doznajemo podatke o Tomoriju kao kandidatu za kardinala Rimske Crkve. Tadašnji nuncij Burgia vrlo je lijepo izvijestio o Tomoriju. No, Tomori nije izabran za kardinala, jer se nije mogla pomiriti kardinalska i vojnička služba.

Glave osam (str. 67-74) i devet (str. 75-88) govore o prilikama u posljednjim dvjema godinama pred Mohačku bitku, dok se u desetoj glavi (str. 89-95) autor osvrće na samu Mohačku bitku, u kojoj 29. kolovoza 1526. godine svoj život gubi i Pavao Tomori. Na kraju autor promatra ulogu Pavla Tomorija, pomalo ukazujući na neke njegove manjkavosti

kao vojskovođe, ali mu ipak na kraju odaje poštovanje.

Drugi dio knjige (str. 100-130) donosi petnaest Tomorijevih pisama u razdoblju od 1508. do 1526. godine, koja, kako smo ranije naveli, nisu bila objavljena prije tiskanja izvornog djela. Pisma su objavljena na latinskom jeziku, što može biti manjkavost radi šireg čitateljstva, no njihov prijevod iziskivao bi opsežan rad.

Prijevod ovog djela važan je za predosmanlijsku povijest Bačke, ali ne samo Bačke već i poznavanje prilika u Ugarskoj pred Mohačku bitku, ali i prikaz jednog života, ovdje konkretno Pavla Tomorija. Ipak, u djelu ne možemo naći previše podataka o Tomorijevoj crkvenoj službi, osim nekoliko detalja. Možda autor za to nije imao previše izvora, no ipak je progovorio o nekim crtama Tomorija kao nadbiskupa u tom teškom vremenu pred Mohačku bitku.

Dražen Skenderović

Marko Kljajić, *Surčin kroz povijest*, 2. izd., Hrvatska čitaonica „Fischer“, Surčin, 2018., 632 str.

Knjiga *Surčin kroz povijest* poznatog srijemskog svećenika, pjesnika, pisca i povjesničara Marka Kljajića, već 15 godina župnika župe Presvetog Trojstva u Surčinu u Srijemskoj biskupiji, doživjela je i svoje drugo dopunjeno, reprint izdanje 2018. godine u izdanju Hrvatske čitaonice „Fischer“ u Surčinu. Prijam prvoga izdanja ove opsežne i sustavne monografije kod čitateljstva: vjernika, povjesničara, ostalog pučanstva, kao i odjek koji je knjiga ostavila na kulturnoj sceni Srijema, Vojvodine, pa i šire Srbije

i Hrvatske, kao i mnogi novi događaji u vezi s vjerskim i kulturnim životom ovoga dijela Srijema, bili su dovoljan razlog i motiv da djelo doživi drugo dopunjeno izdanje.

Struktura ovoga drugog izdanja u bitnome nije izmijenjena, sastoji se od osam poglavlja. Nakon predgovora povjesničarke Ivane Andrić Penave i uvodne riječi samoga autora, prvo uvodno poglavlje, na stotinjak stranica, predstavlja pregled povijesti Srijema od prapovijesnog doba do naših dana. Značajno je jer ga čitatelj može koristiti kao početni korak u istraživanju i zanimanju za neki dio povijesti Srijema, te upoznati neku osnovnu literaturu o dotičnome razdoblju koju je i sam pisac koristio. Drugo poglavlje opisuje povijest kršćanstva u Srijemu. Naglasak je stavljen na pastoralno djelovanje biskupa u ovom podneblju od početaka do danas. Povijesne prilike i društvenopolitička previranja na ovim prostorima utjecali su da se mijenja i teritorij pojedinih biskupija, odnosno područje njihove jurisdikcije. Ovo poglavlje je autor sada dopunio i završio opisivanjem događaja nakon osamostaljenja Srijemske biskupije 2008. godine, te desete obljetnice njezina utemeljenja. Kao zanimljiv prilog pri završetku donosi kopije dviju osobnih molbi s nadnevkom 11. lipnja 2018. godine. Jedna je naslovljena kao molba za ekskardinaciju iz Srijemske biskupije, a upućena je srijemskom biskupu monsinjoru Đuri Gašparoviću, dok je druga naslovljena kao molba za inkardinaciju u Đakovačko-osječku nadbiskupiju i upućena je nadbiskupu monsinjoru Đuri Hraniću. Autor ovih molbi, prečasni Marko, želi ostati članom biskupije Đakovačke u kojoj je i ređen davne

1977. godine, ali stavlja se na raspolažanje da do mirovine djeluje u biskupiji u kojoj je, u Srijemskoj biskupiji i župi Presvetoga Trojstva u Surčinu.

Župa Zemun, crkvene prilike unutar nje, kao i župnici i njihovo djelovanje opisani su u trećem poglavlju, budući da je to matična župa iz koje je Surčinska nastala. Vrlo zanimljivu epizodu predstavlja kratka povijest pravoslavne parohije u Surčinu. Najznačajnije i najopsežnije poglavlje ove monografije, peto po redu, posvećeno je temi ovoga djela, župi Presvetog Trojstva u Surčinu, njenom nastanku, utemeljenju, osamostaljenju od zemunske župe koncem prve polovice 20. stoljeća, vjerskom životu u mjestu, župnicima od Petra Fishera do sadašnjeg župnika, pisca ove monografije, hrvatskoj školi i župnoj statistici. Šesto poglavlje je posvećeno pastoralnom djelovanju školskih sestara franjevki u ovom dijelu Srijema i u samome Surčinu s naglaskom na odgoju mladeži. Sedmo poglavlje nam prezentira običajnik župne ispostave Surčin gdje se najbolje

vide pojedine pučke tradicije, pobožnosti, proslave pojedinih blagdana, običaji poput *betlemaša* ili zvonjenja na blagdan Svih svetih.

Osmo poglavlje, ujedno i završno, svakako je jedno od najznačajnijih jer se u velikoj mjeri u njemu nalazi sadržaj drugoga dopunjenog izdanja ove knjige. Autor ga je naslovio „Prilozi“, a čine ga uglavnom recenzije, promocije i odjeci na koje je naišlo prvo izdanje ove monumentalne monografije. Započinje s nekoliko prikaza ovoga djela: najprije ravnatelja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata Tomislava Žigmanova, zatim je tu i tekst Snježane Kraljević s predstavljanja knjige u Vinkovcima svibnja 2018., tekst Ankice Jukić Mandić s predstavljanja knjige u Petrovaradinu 2010., prikaz knjige Dominika Demana u *Godišnjaku za znanstvena istraživanja ZKVH-a*. Poglavlje donosi i kraće izvješće o dodjeli nagrade „Tomo Veres“ prečasnom Marku Kljajiću iz 2013. za spomenuto prvo izdanje knjige. Tu su i izvješća s predstavljanja knjige *Surčin kroz povijest* u samome Surčinu studenoga 2017. Katice Naglič i s internetske stranice Općine Surčin, te predstavljanja knjige na radio Mariji i u okviru Hrvatske čitaonice „Fischer“. Uz odjek i uglavnom povoljnu kritiku prvoga izdanja ove monografije znanstveno utemeljene, dio osmog poglavlja koje obiluje priložima posvećeno je značajnim događajima na polju kulture unutar hrvatske zajednice u Srijemu, kao što je osnivanje i otvaranje Hrvatske čitaonice „Fischer“ u rujnu 2016. godine koja je ime dobila po prvome surčinskom župniku Petru Fischeru (1938. – 1944.). Prilično de-

taljno je predstavljena i prva obljetnica proslave osnivanja Hrvatske čitaonice „Fischer“ iz 2017. godine kao i regionalna manifestacija „Srijemci Srijemu“ koju je Hrvatsko nacionalno vijeće pokrenulo 2013. godine, a koja je te godine održana u Zemunu. Ovo zanimljivo poglavlje završava razgovorom s prečasnim Markom Kljajićem, koji potpisuje Zlatko Ifković, a objavile su ga *Hrvatske novine* iz Subotice koncem 2014. godine. Slijede i priznanja prečasnom Kljajiću za književni, povijesni i životni rad i djelo, kao i zahvale mnogima koji su pomogli objavljivanje prvog izdanja knjige. Cijela knjiga, a napose ovo osmo poglavlje, sadrži dosta zanimljivih ilustracija, kao i pokoji skenirani ili slikani dokument, novinski članak, zemljovid. Na koncu knjiga sadrži i bibliografiju, pojmovnik, pogovor mr. Nebojše Đokića, autorovu biografiju i priloge ilustrirane zanimljivim fotografijama.

Tko nije imao prilike čitati prvo izdanje knjige *Surčin kroz povijest*, nakon više godina promoviranja i predstavljanja knjige na lokalnoj i regionalnoj kulturnoj i vjerskoj sceni i brojnih pohvala i nagrade koju su knjiga i autor dobili, ima prigodu to nadoknaditi u drugom bogatijem i dopunjenom izdanju kako grafički i likovno tako i tekstom za pedesetak stranica. U njoj će pronaći život jedne župe, jednoga sela, jednoga naroda u dijaspori u kontekstu čitave Opće crkve, u suživotu s drugim narodima i vjerama, kroz povijest bližu i daljnju i u suvremenim prilikama i okolnostima na početku 21. stoljeća.

Dominik Deman